गाथिनो विश्वामित्रः।अग्निः । त्रिष्टुप्

प्र य आरुः शितिपृष्ठस्य धासेरा मातरा विविशुः सप्त वाणीः।

परिक्षिता पितरा सं चरेते प्र सस्राते दीर्घमायुः प्रयक्षे॥ ३.००७.०१

शितिपृष्ठस्य- नीलपृष्ठस्य। धासेः- धारकस्याग्नेः। ये- ये रश्मयस्ते। प्र- प्रकर्षेण। आरुः- उद्गच्छन्ति। मातरा- द्यावापृथिव्यौ। आ विविशुः- समन्तादविशन्। सप्त वाणीः- सप्तसाधनभूमिकासम्बन्धिनीर्वाच आविशन्। परिक्षिता- परितो वर्तमाने। पितरा- द्यावापृथिव्यौ। सं चरते। तादृशे द्यावापृथिव्यौ। प्रयक्षे- प्रकर्षेण यष्टुम्। दीर्घमायुः। प्र सस्राते- प्रसारयतः ॥१॥

दिवक्षसो धेनवो वृष्णो अश्वा देवीरा तस्थौ मधुमद्वहन्तीः।

ऋतस्य त्वा सदसि क्षेमयन्तं पर्येका चरति वर्तनिं गौः॥ ३.००७.०२

दिवक्षसः- नभसि स्थिताः। वृष्णः- वर्षकस्याग्नेः सूर्यभूतस्य। अश्वाः- व्यापकाः। धेनवः- किरणाः। मधुमद्वहन्तीः- माधुर्यं वहन्तीः। देवीः- दिव्या अपो मूलशक्तिधाराः। आ तस्थौ- अग्निरधितिष्ठति। ऋतस्य सदसि- प्रकृतिनियतिभूतसत्यसदने। क्षेमयन्तम्- निवसन्तम्। त्वा- त्वाम्। वर्तनिम्- प्रवर्तयन्तं सूर्यभूतम्। एका गौः- भूमिः। परि चरति- प्रदक्षिणं करोति ॥२॥

आ सीमरोहत्सुयमा भवन्तीः पतिश्चिकित्वान्रयिविद्रयीणाम्।

प्र नीलपृष्ठो अतसस्य धासेस्ता अवासयत्पुरुधप्रतीकः॥ ३.००७.०३

रयीणां रयिवित्- सम्पदां सम्पदो ज्ञाता। चिकित्वान्- ज्ञानी। कित ज्ञाने। पतिः- पालकोग्निः। सीम्- सर्वतः। सुयमाः- शोभननियमसम्पन्नाः। भवन्तीः- भूतियुक्ताः। आ अरोहत्- आरुरोह। नीलपृष्ठः- शितिपृष्ठोग्निः। अतसस्य- अश्वस्य प्राणस्य। धासेः- पोषणार्थम्। ताः- वडवाः प्राणप्रणालीः। पुरुधप्रतीकः- प्रभूतधारणया प्रकाशयुक्तः सन्। प्र- प्रकर्षेण। अवासयत्- निवासयामास ॥३॥

महि त्वाष्ट्रमूर्जयन्तीरजुर्यं स्तभूयमानं वहतो वहन्ति।

व्यङ्गेभिर्दिद्युतानः सधस्थ एकामिव रोदसी आ विवेश॥ ३.००७.०४

महि- महात्मानम्। त्वाष्ट्रम्- सौरम्। अजुर्यं- जरारहितम्। स्तभूयमानम्- चित्तवृत्तिस्तम्भकरमग्निम्। ऊर्जयन्तीः- शक्तिमय्यः। वहतः- वाहिन्यो मूलशक्तिधारा नद्यः। वहन्ति। सधस्थे- ऋताख्ये स्वसद्मनि। अङ्गेभिः- स्वाङ्गैः। दिद्युतानः- ज्वलन्। वि- विशेषेण। रोदसी- द्यावापृथिव्यौ। एकामिव- द्वे सत्यावपि एकात्मके। आ विवेश- प्रविष्टवान्॥४॥

जानन्ति वृष्णो अरुषस्य शेवमुत ब्रध्नस्य शासने रणन्ति।

दिवोरुचः सुरुचो रोचमाना इळा येषां गण्या माहिना गीः॥ ३.००७.०५

अरुषस्य- रोचमानस्य। वृष्णः- वर्षकस्य। शेवम्- प्रीतिम्। जानन्ति- य उपासका जानन्ति। उत- अपि च। ब्रध्नस्य- महात्मनः। शासने- आज्ञायाम्। रणन्ति- रमन्ते। येषाम्। गीः- वाक्। इळा- मन्त्रमयी। माहिना- महती। गण्या- पूज्या भवति। ते। दिवोरुचः- द्युलोकरोचकाः। सुरुचः- शोभनदीप्तयः। रोचमानाः- तेजस्विनो भवन्ति॥५॥

उतो पितृभ्यां प्रविदानु घोषं महो महद्भ्यामनयन्त शूषम्।

उक्षा ह यत्र परि धानमक्तोरनु स्वं धाम जरितुर्ववक्ष॥ ३.००७.०६

महो महद्भ्याम्- महामहीभ्याम्। पितृभ्याम्- द्यावापृथिवीभ्याम्। शूषम्- सुखकरमग्निम्। घोषमनु- मन्त्रघोषमनु। अनयन्त। उक्षा- वर्षकः। यत्र। अक्तोः- अञ्जतेः सेचकस्य। परिधानम्- धारणामनु। जरितुः- स्तोत्रर्थे। स्वं धाम- स्वसदनम्। ववक्ष- दधार॥६॥

अध्वर्युभिः पञ्चभिः सप्त विप्राः प्रियं रक्षन्ते निहितं पदं वेः।

प्राञ्चो मदन्त्युक्षणो अजुर्या देवा देवानामनु हि व्रता गुः॥ ३.००७.०७

पञ्चभिः। अध्वर्युभिः- ध्वररहितकर्मकामैः। सप्त। विप्राः- मेधाविनः। वेः- व्याप्नुवतः। प्रियम्। पदम्- सद्म। निहितम्। रक्षन्ते- पालयन्ति। प्राञ्चः- प्रागञ्चन्तः। उक्षणः- वर्षितारः। अजुर्याः- जरयितुमशक्याः। देवाः- दीप्ता यजमानाः। मदन्ति- तुष्यन्ति। देवानाम्- देवतानाम्। व्रता- व्रतानि नियतीः। अनु गुः- अनुगच्छन्ति॥७॥

दैव्या होतारा प्रथमा न्यृञ्जे सप्त पृक्षासः स्वधया मदन्ति।

ऋतं शंसन्त ऋतमित्त आहुरनु व्रतं व्रतपा दीध्यानाः॥ ३.००७.०८

दैव्या होतारा- देवाह्वातारौ। प्रथमा- मुख्यावग्नी। न्यृञ्जे- प्रसाधयामि। सप्त पृक्षासः- सप्त भूर्भुवरादिसम्बन्धिहव्यवाहकाः। स्वधया- आत्मधारणया। मदन्ति- हृष्यन्ति। ऋतम्- प्रकृतिनियतिभूतसत्यम्। शंसन्तः- स्तुवन्तः। ऋतम्। इत्- एव। ते। आहुः- उपदिशन्ति। दीध्यानाः- दीप्तिमन्तः। व्रतपाः- धर्मपालकाः। व्रतम्- धर्ममुपदिशन्ति॥८॥

वृषायन्ते महे अत्याय पूर्वीर्वृष्णे चित्राय रश्मयः सुयामाः।

देव होतर्मन्द्रतरश्चिकित्वान्महो देवान्रोदसी एह वक्षि॥ ३.००७.०९

महे- महते। अत्याय- गतये। चित्राय- असाधारणाय। वृष्णे- वर्षकायाग्नये। पूर्वीः- प्राचीनाः। सुयामाः- शोभनमार्गभूताः। रश्मयः- किरणाः। वृषायन्ते- वर्षन्ति। होतः- देवाह्वातः। देव- द्योतनशील। मन्द्रतरः- आनन्दकरः सन्। चिकित्वान्- ज्ञानी सन्। महः- महात्मनः। देवान्। रोदसी- द्यावापृथिव्यौ च। इह- अत्र। आ वक्षि- आवह॥९॥

पृक्षप्रयजो द्रविणः सुवाचः सुकेतव उषसो रेवदूषुः।

उतो चिदग्ने महिना पृथिव्याः कृतं चिदेनः सं महे दशस्य॥ ३.००७.१०

पृक्षप्रयजः- हव्यप्रदात्र्यः। द्रविणः- द्रवन्त्यः। सुवाचः- मन्त्रमय्यः। सुकेतवः- शोभनप्रज्ञाः। उषसः- प्रभात्यो विद्याः। रेवत्- सम्पद्यथा भवति तथा। ऊषुः- व्युच्छन्ति। अग्ने। महिना- स्वमाहात्म्यबलसत्ताधैर्येण। पृथिव्याः- भूम्याः सम्बन्धि। कृतम्- यद्रचितम्। एनः- पापमस्ति तत्। महे- उत्तमतत्त्वदर्शनार्थम्। सम्- सम्यक्। दशस्य- क्षपय॥१०॥

इळामग्ने पुरुदंसं सनिं गोः शश्वत्तमं हवमानाय साध।

स्यान्नः सूनुस्तनयो विजावाग्ने सा ते सुमतिर्भूत्वस्मे॥ ३.००७.११

पूर्वं व्याख्यातम् (३.१.२३)॥११॥